

1 ARHAJSKA ZDJELA (XII—XIV st.)

Sofija Petricoli

Nekoliko primjeraka majolike iz Zadra s figuralnim motivima

Zahvaljujući izvanrednim okolnostima, u Zadru su se mogli pretražiti srednjovjekovni kulturni slojevi u samome centru grada. Tako je izašlo na površinu gotovo nepregledno mnoštvo gotičko-renesansnih fragmenta keramike, koji su ušli u inventar kulturnohistorijskog odjela *Narodnog muzeja* u Zadru. Do danas se na njih naišlo na 28 mjesta. Veći dio tih nalazišta nije kompletan, jer su se u toku stoljeća ili prilikom bombardovanja u prošlom ratu slojevi ispremiješali. Najvredniji nalazi su srednjovjekovna smetišta, gdje su se s otpacima odbacivali i razbijeni keramički predmeti. O sačuvanosti sloja ovisi hoće li se ulomci tih predmeta naći u većem ili manjem broju i prema tome omogućiti rekonstrukciju nađenih predmeta. Manje važna nalazišta su u nasipu gradskih bedema XVI stoljeća u kojem se nasipu našao sloj debljine 30 do 50 cm s otpacima i keramičkim fragmentima.

Tako nađena keramika može se datirati između kraja XIII i sredine XVII stoljeća. Uz škrte primjerke španjolske luksuzne majolike iz prve polovine XV stoljeća¹ i jednostavne neukrašene za dnevnu uporabu, ostali keramički nalazi identični su talijanskoj keramici, čiji je cvat bio upravo u tim stoljećima. Postoje arhivski podaci o zadarskim obrtnicima keramičarima,² ali do danas, na žalost, nije zapažena među nađenim predmetima neka lokalna crta. Zadarski majstori su vjerojatno radili ili pod jakim talijanskim utjecajem, što svjedoči i jedna

¹ A. Wilson, *Lustreware of Spain*, New York 1951.

² C. Fisković, *Zadarski srednjovjekovni majstori*, Split 1959, str. 172, bilješka 430a.

Pragina bilješka: »incontriamo persino l'officina di un pesarese che fabricava ceramiche«,³ ili su izrađivali samo jednostavnu, uporabnu keramiku.⁴

Tipovi nađene keramike toliko su raznovrsni da je teško naći koji pravac u vodećem keramičkom centru Faenzi, koji nije makar jednim malim fragmentom zastupljen u Zadru. Uz faentinsku majoliku, koje ima najviše, nađen je i velik broj sjevernotalijanske gravirane keramike iz Venecije, Padove ili Ferrare. a također i dva primjerka raskošne urbinske keramike.

Tipovi se razlikuju po vrsti gline, načinu ukrašavanja i kvaliteti glazure koja kadgod svojom bjelinom i čvrstoćom dostiže izgled i svojstva porculana. Vrlo su različiti razni dekorativni momenti: ima ih od vrlo šarenih gdje ukras prekriva obje strane predmeta do bijelih sa svijetlim diskretnim crtežima.

Fragment arhajske posude

Veličina fragmenta (sl. 1) ne omogućuje tačnu rekonstrukciju oblika predmeta, ali fragment je ipak dovoljno velik da se stvori vjerojatna pretpostavka. Izgleda poput dvostrukog tanjura, donji dio je bio veći i plići, a gornji, koji se uzdiže na okrugloj nožici 4 cm visine, manji je i dublji. Ukrašen je samo s nekoliko motiva crtanih ljubičastom bojom i obojenih zelenom. Na donjem dijelu su sačuvana četiri vrlo primitivno nacrtana stabla. Izgledaju kao grane koje se račvaju u tri dijela od kojih svaki završava malom nepravilnom krošnjom. Cijeli sačuvani dio gornjeg tanjura prekriva lik ptice koja stoji sklopljenih krila. Čini se da prikazuje pauna ili pijetla, jer se na glavi nazire kruna ili

Dvije zdjelice s alegorijskim prikazima

a) Zdjelica s likom djevojke

Plitka je s oblim bočnim stranama koje blago prelaze u ispučeno dno (sl. 2). Na donjoj strani nema nožicu; stijenke su joj vrlo tanke. Dimenzije: promjer 16 cm, visina 3 cm.⁶

Ukrašena je na obje strane, na donjoj samo raznobojnim koncentričnim krugovima, a na gornjoj okruglim medaljonom na dnu i širokim okvirom na plaštu. U medaljonu je nacrtan alegorijski prikaz ljubavnog sadržaja. U sredini stoji djevojka držeći u desnoj ruci nesrazmjerno veliku glavu mladića. Uz rub medaljona lijevo i desno od djevojčine glave je natpis M E M E N / T O M E O (pravilno: MEMENTO MEI).

Crtež je rađen plavom bojom, u izradi medaljona mnogo je upotrebljavana žuta, a samo malo zelena i oker-boja, dok je okvir na plaštu izveden samo plavom i oker-bojom.

³ G. Praga, *Zara nel Rinascimento*, »Archivio storico per la Dalmazia«, Anno X, Vol. XX, fasc. 115, str. 310 (9), Roma 1935.

⁴ Na različitim mjestima našla su se dva predmeta koji bi govorili u prilog da su u Zadru postojale keramičke radionice. Prvi je kasnogotički vrč deformiranog oblika sa slabo ispečenom glazurom, a drugi je mala ženska figurica bez glazure. Malo je vjerojatno da bi se ovi neuspjeli predmeti donosili iz Italije na prodaju.

⁵ Nađena 1962. godine prilikom kopanja temelja za novogradnju u ul. I. L. Ribara.

Odlučila sam da iz velikog broja pronađenih fragmenata i posuda koje sam uspjela rekonstruirati odaberem nekoliko slikanih primjeraka s figuralnim motivima. Preko njih ćemo najbolje dobiti uvid u opće karakteristike pronađene keramike i uvjeriti se da ona ni po čemu ne zaostaje za onim primjercima koji su pronađeni u talijanskim gradovima.

Iznijet ću ih po kronološkom i stilskom kriteriju: najprije fragment arhajske keramike pronađen u Pavlinovićevoj ulici, dvije zdjelice iz kraja XV stoljeća pronađene na različitim mjestima, dva vrča s karakterističnim medaljonom na prednjoj strani koji su nađeni u blizini zvonika katedrale i na terenu bivšeg samostana sv. Krševana, zatim dva urbinska predmeta iz XVI stoljeća, pronađena u gradskim bedemima i fragmente tzv. »stile compendiaro« iz raznih gradskih nalazišta.

kresta i ispod kljuna resica. Rep je uzdignut i raširen, a noge završavaju s vrlo jakim kandžama. Fragment je visok 6,3 cm, a širok 15 cm.⁵

U literaturi nisam mogla naći materijala za komparaciju s našom posudom. *Ipak nema dvojbe da je arhajska iz XIII ili XIV stoljeća.* Na to upućuje sam materijal: svijetla, čvrsta glina, nečistobijela glazura koja je odlično vezana uz podlogu i crtež zelenom i ljubičastom bojom. Za figuralne motive našlo se sličnosti na dva vrča u »Museo internazionale delle ceramiche« u Faenzi. Oba pripadaju XIII—XIV stoljeću. Na jednoj se nalazi lik ptice, doduše drugačiji od naše, ali sa sličnim nogama, dok se na drugome nalaze stabla jednaka našima.

b) Zdjelica s likom Amora

Zdjelica je istog oblika kao i prethodna, bez nožice i vrlo tankih stijenki (sl. 3). Promjer 15 cm, visina 2,3 cm.⁷

Ukrašena je s obje strane. Na gornjoj strani cijelo dno zauzima okruglo polje s figuralnim prikazom, a na plaštu široki geometrijski ornament. Ispred tamne pozadine na bubnju koji se okreže stoji mali Amor zavezanih očiju. Ovo je poznati alegorijski prikaz promjenljivosti ljubavne sreće. Oštećenje zahvaća dio Amora, pa su sačuvani samo glava, desno krilo i donji dio tijela. Iza krila leprša tanka duga vrpca.

Medaljon uokviruje prvo tanki okvir križolikih cvjetića, zatim vijenac dviju izlomljenih crta i na kraju rubni pojas načinjen od grafički prikazanog astragala. Upotrijebljene su dvije boje: plava, od svjetloplave kojom je crtan Amorov inkarnat do vrlo tamne kojom

⁶ Ovu zdjelicu sam već publicirala u članku *Iz inventara majolike u Zadru*, »Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji« 15, Split 1963, str. 132, ali je ponovo iznosim da bi je prikazala kao cjelinu sa neobjavljenom zdjelicom s drugim alegorijskim prikazom.

⁷ Godine 1962. prilikom adaptiranja bombardirane zgrade Liceja sv. Krševana za Narodni muzej i izgradnje nove stambene zgrade na kompleksu bivšeg samostana sv. Krševana nađeno je jedno od najbogatijih nalazišta srednjovjekovne keramike. Među ostalim fragmentima nađeni su i dijelovi ove zdjelice. Sačuvalo se oko dvije trećine.

2 ZDJELICA S ALEGORIJSKIM PRIKAZOM (Faenza oko 1490)

3 ZDJELICA S ALEGORIJSKIM PRIKAZOM (Faenza oko 1490)

je slikana pozadina lika, i narančastooker kojom je obojena Amorova kosa, krila, bubanj i pozadina geometrijskog ornamenta. Ubačeno je i malo žute boje u ornament ali se jedva primjećuje. Na reversu su raznobojni koncentrični krugovi.

Obje gore opisane zdjelice pokazuju veliku sličnost, jednakog su oblika, iste debljine stijenki, imaju koncentrične krugove na reversu, okruglo polje s figuralnim prikazom na dnu i geometrijski okvir oko njega. Oba figuralna prikaza imaju alegorijsko značenje.

Sve to dokazuje da su zdjelice rađene u isto vrijeme, za isti ukus, možda i u istoj radionici, ali ne od iste

ruke. Zdzjelica s MEMENTO MEI rađena je življim bojama, a crtež je prilično nespretan i naivan. Zdzjelica s Amorom, međutim, rađena je u osnovi samo s dvije boje, ali je mnogo ljepša, osjeća se profinjeniji ukus, a njezin crtež je bolji i pun renesansnog duha.

Rađene su u Faenzi oko 1490. godine.⁸ Tražeći sličnost s njima, ustanovila sam da su im najrodnije pločice na podu kapele sv. Sebastijana u bolonjskoj katedrali sv. Petronija,⁹ koje je 1487. godine naručio kanonik Donato Vaselli od faentinskih majstora. Sličnost im je u skali boja, kompoziciji svake pojedine i širokim okvirima oko medaljona.

Dva vrča s medaljonom na prednjoj strani

a) Vrč sa zecom

Ima okrugli, malo izduženi oblik sa širokim dnom i grlom tako da su prelazi iz trbuha u grlo i dno vrlo blagi (sl. 4). Vrč je na stražnjoj strani imao ručku, a grlo je imalo kljun. Na prednjoj strani vrč je ukrašen velikim medaljonom koji počinje odmah kod dna i penje se sve preko kljuna. Obrubljen je tzv. motivom »ljestvi«.¹⁰ Visina: 17,5 cm.

U medaljonu je nacrtan zec u trku. Ispod zeca naslikana je kosa površina. Medaljon je obrubljen okvirom nepravilna oblika. Između tog okvira i ljestvi medaljona nalazi se usko polje ispunjeno stiliziranom grančicom

s trolistima i zavojitim izdancima te posuto tačkicama. Na čistu pozadinu zečjeg crteža nabačene su četiri skupine od po tri tačke. Izvan medaljona su po tri lepezasta ukrasa simetrično raspoređena sa svake strane.¹¹

Crtež je rađen tamnoplavom, zec oker-bojom, a tlo plavom, oker i tirkiznozelenom bojom.

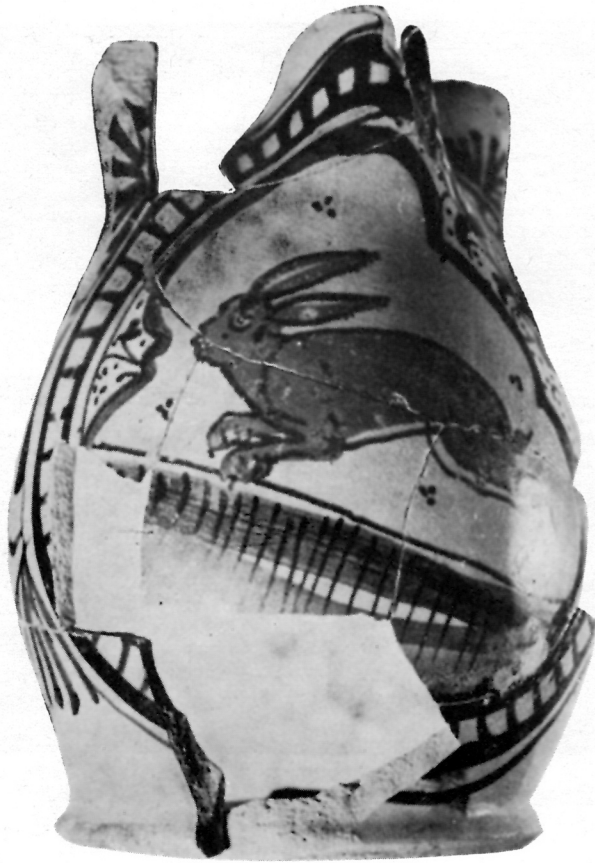
Vrč je tipičan kasnogotički primjerak faentinske produkcije. Takvi vrčevi odlikuju se velikim medaljonom na prednjoj strani, koji su redovito uokvireni »ljestvama« tamnoplave boje. Ta boja je osnovna i cijeli ukras na vrču, koji se osim medaljona širi i na bočne strane, koji put i na ručku, izveden je isključivo njome. Jedino se unutar medaljona javljaju žuta, narančasta ili oker i zelena boja. Motivi su na medaljonima malobrojni;

⁸ Ovdje se koristim prilikom da ispravim ranije izneseno mišljenje u datiranju i mjestu izrade zdjelice MEMENTO MEI u spomenutom članku (o. c. str. 133).

⁹ G. Liverani, *Italianische Majolika*, Köln 1960, str. 17, tabla 12.

¹⁰ *Chompret de J., Répertoire de la Majolique Italienne*, Vol. I, Paris 1949.

¹¹ Nađen 1962. godine na terenu bivšeg samostana sv. Krševana. Sačuvana samo prednja strana i dno; do sada nije još rekonstruiran.

4 KASNOGOTIČKI VRČ S MOTIVOM ZECA (Faenza, 1460—1490)

5 VRČ S PTICOM (Faenza, XVI st.)

to su redovito heraldički znakovi, kraći natpisi, životinjski lik ili pak stilizirani biljni ornament. Takvi vrčevi izrađivali su se između 1460. i 1490. godine.¹²

b) Vrč sa pticom

Vrč je pravilnog oblika s okruglim trbuhom i dosta kratkim grlom (sl. 5). Na stražnjoj strani ima široku i ravnu ručicu. Na prednjoj strani ukrašen je velikim medaljonom obrubljenim ljestvama. Cijelo polje medaljona ispunjava lik ptice otvorena kljuna. Ptica je nacrtana vrlo realistički, izuzevši noge koje su se pretvorile u tanke vijugave linije. Poviše glave također je takva vijugava linija. Izvan medaljona vrč je ukrašen geometrijskim ukrasom koji je na obje strane jednak: odmah uz medaljon stupac kratkih horizontalnih poteza i tri vertikalne linije (kako ih Liverani naziva lezene), nešto dalje vijugava vertikalna crta i ponovo tri vertikalne linije.

Cijeli ukras rađen je plavom bojom samo je unutra-

šnjost medaljona oživljena dodatkom žute i oker-boje. Visina 16 cm.

Na prvi pogled vrč djeluje kao faentinski rad između 1460. i 1490. godine. Međutim pri pomnijom promatranju udaraju u oči neke osobine koje nisu svojstvene kasnogotičkim vrčevima kao što je pravilnost oblika: kasnogotički vrčevi su uvijek malo nepravilni i asimetrični. Kasnogotički vrčevi su više kruškolikog oblika, dok je ovaj niži i gotovo u obliku kugle. Što se tiče dekorativne strane, boje odgovaraju, geometrijski ukras na bokovima također, pa i sama tema unutar medaljona. Ali baš ta ptica pokazuje da je tu prošlo gotovo jedno stoljeće. Kasnogotička ptica bila bi nespretnije nacrtana, ali bi imala sve anatomske dijelove i ne bi joj se noge gubile u lakim virtuosnim linijama.

Ovaj rad prvi je publicirao G. Liverani i stavlja ga u XVI stoljeće. Za njega kaže da je »inspiriran faentinskim kvatroćentom« i da je nastao u Faenzi ili Markama, ali pod jakim faentinskim utjecajem.¹³

¹² G. Ballardini, *Corpus della Maiolica Italiana*, Tom II, Roma 1938, str. 10.

¹³ G. Liverani, *Ceramiche Italiane in Dalmazia*, »Faenza-Bolletino del Museo internazionale delle ceramiche in Faenza«, 1962, br. VI, str. 125.

Dva urbinska predmeta

a) Zdjela

Zdjela ima oblik cvjetne čaške (gornji promjer 30 cm), dosta je duboka i plašt joj je podijeljen u dvanaest ispupčenih segmenata koji svojim završecima stvaraju valovit rub (sl. 6). Stajala je možda na povišjoj stopi, ali je oštećena u donjem dijelu pa se oblik stope ne može odrediti.¹⁴

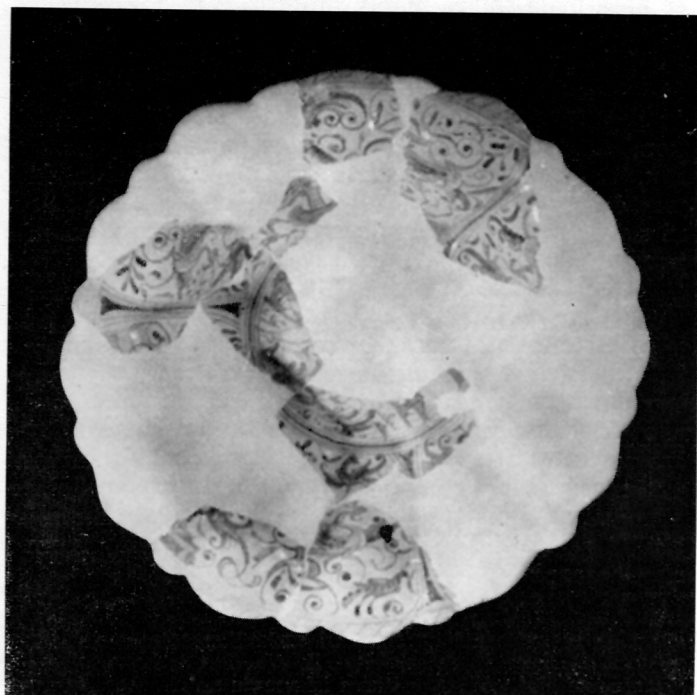
Na gornjoj strani je ukrašena gustim slikanim ukrašenom na bijeloj podlozi. Na dnu je bilo okruglo polje unutar kojega se nalazio nekakav prizor u pejzažu. Sada je sačuvan samo mali dio polja na kojem su ostala dva bosa stopala. Prema položaju nogu može se jedino pretpostaviti da je prikazani lik bio u sjedećem položaju. Plašt zdjele podijeljen je tamnim prugama u tri trapezoidna polja koja su gusto ispunjena fantastičnim likovima s ljudskim glavama, pticama, volutama i grančicama lišća. Taj biljnofiguralni splet poznat je pod nazivom »groteske«.

Podloga je bijele boje, crtež je rađen plavoljubičastom i obojen žutom, narančastom, svijetloplavom i tirkizozelenom bojom. U općem dojmu prevladavaju žutonarančasti tonovi.

Zdjele ovakva tipa izrađivale su se u Urbino između 1565. i 1571. godine. Centar izrade bila je radionica majstora Orazia Fontana koji je izrađivao velike tanjure i servise sa figurama za urbinsku vladajuću kuću. Dok su tanjuri bili cijeli, prekriveni figuralnom scenom, na

¹⁴ Nađena 1962. godine prilikom popravljivanja sjevernih gradskih zidina. Kako je pravilnog oblika 11 sakupljenih fragmenata omogućilo je da se zdjela rekonstruira, izuzevši stopu.

6 ZDJELA S GROTESKAMA, (Urbino, oko 1570. g.)

zdjelama su te scene zauzimale samo manji dio prostora. Ostalu površinu bi, često i revers, prekrile razne groteske, fantastični likovi, satiri, nimfe, životinje i sl. U usporedbi sa zdjelom herzega Guidobalda II¹⁵ opaža se velika sličnost. Muške i ženske glave na izvijenim vratovima fantastičnih likova potpuno su jednake na obje zdjele. Naša zdjela nema, doduše, tako bogat repertoar raznih likova i nedostaje joj glavno figuralno polje po kojem bi se lakše mogla odrediti njezina kvaliteta, ali, čini se, vrlo je blizu kruga majstora Orazia.

b) Fragment reljefne slike

Na žalost nije sačuvana čitava. Imala je oblik pločice koja je na gornjoj strani završavala lukom. Vjerojatno se mogla vješati o zid. Dimenzije 8 × 6,5 cm.¹⁶

Prikazana je Gospa s Djetetom unutar arkade (sl. 7). Da li je bila cijela ili tričetvrt figure, teško je sada odrediti. Gospa drži dijete u naručju. Obučena je u svijetlu haljinu, zaogrnutu žutom maramom i crnom pokrivačom na glavi. Dijete je potpuno nago. Crtež je izveden tankim crnim potezom i dopunjen plavim sjenama. Slika je rađena u plitkom reljefu, ali samo u osnovnim obrisima. Međutim crtež ne prati na svim mjestima reljef, te su neki detalji, osobito dijete, vrlo nespregnuto izvedeni.

Arkada koja je stajala na stupovima ukrašena je geometrijskim ornamentom a s gornje strane završavala je pojasom voluta.

Upotrijebljene su svijetloplava, crna, žuta i oker-boja.

¹⁵ *Liverani*, Italienische Majolika, str. 36, tabla 69.

¹⁶ Nađena 1961. godine prilikom popravljivanja sjevernih gradskih zidina.

7 FRAGMENT RELJEFNE SLIKE (Urbino, kraj XVI st.)

8 VRČ STILA »COMPENDIARIO« S AMOROM
(Faenza, 1550—1560)

9 SLANIK (?) S AMOROM — STIL »COMPENDIARIO«
(Faenza, 1550—1560)

Reljef ima mnogo sličnosti s urbinskom tintarnicom,¹⁷ koja na poklopcu ima grupu oplakivanja u punoj plastici. Lica anđela koji drže svijeće neobično su slična našoj Gospi, imaju isti nos, usta i crticu na bradi. Na samoj tintarnici je na nekoliko mjesta upotrijebljen motiv volute koji je također žute boje s narančastim vertikalnim crticama (kod nas je umjesto narančaste bo-

je oker), kao i žute pruge poput onih na arkadi. Kolorit je vrlo sličan, jer je tipičan za urbinsku keramiku. Uz ostale urbinske karakteristike nalazimo i debelu bijelu glazuru sličnu porculanu. Gore spomenuta tintarnica pripisuje se radionici obitelji Patanazzi koja je radila u Urbinu krajem XVI i početkom XVII stoljeća,¹⁸ pa bi se naša mala sličica mogla smjestiti u njihov krug.

Predmeti stila »compendiario«

a) Vrč s Amorum

Vrč je jajolikog pravilnog oblika. Ima prilično usko dno, a isto tako suzuje se i u predjelu grla.¹⁹ (sl. 8)

Ukrašen je samo na prednjoj strani vrlo laganim crtežom. Unutar tankoga vijenca od stiliziranih cvjetnih grančica nalazi se impresionistički nacrtan lik Amora. Pokrenut je u živoj kretnji, držeći u ruci okrugao predmet, možda jabuku, a u drugoj tobolac. Na leđima ima mala krila.

Crtež je rađen svijetlom plavom bojom, krila su žuta i zelena kao i tlo na kojemu stoji. Na dnu vrča široka narančasta vrpca.

b) Slanik?

Dosta je oštećen, pa mu oblik nije do kraja određen (sl. 9). Sastoji se od gornjeg dijela i stope. Gornji dio

je eliptičnog oblika s isto takvom, ne baš jako dubokom, udubinom. Rub oko udubine je valovit i dosta širok, a završava poligonalnim bridom. Stopa je također eliptičnog oblika i proširuje se prema dolje. Na žalost ni na jednom mjestu nije sačuvana do kraja, pa nije poznato koliko je bila visoka i kakav joj je bio rub. Sačuvani dio je dimenzije 14 × 12 cm.

Ukrašen je Amorum koji malo prelazi eliptično udubljenje, te tankim žutim i oker-okvirom na samom bridu. Amor je ljepši od onoga na vrču; premda crtan brzim potezima, nije deformiran. Stoji frontalno, u desnoj ruci drži uzdignut mač, a u lijevoj okrugao štit. Iza ramena izviruje tobolac vezan preko prsiju dvjema uskim vrpčama. Crtež je rađen ljubičastocrnom bojom, sjene su na tijelu svjetloplave, a kosa, podloga na kojoj stoji i rekviziti što ih drži u ruci slikani su žutom i oker-bojom.²⁰

¹⁷ Liverani, o. c., str. 36, tabla 72.

¹⁸ Liverani, o. c., str. 36.

¹⁹ Nađen u proljeće 1960. godine i sastavljen od preko 40 fragmenata. Nedostaje mu grlo i velik dio desnog boka.

²⁰ Našao se 1964. godine prilikom iskapanja na rimskom forumu.

10 ZDJELICA STILA »COMPENDIARIO« S LIKOM SV. IVANA KRSTITELJA (Faenza, 1550—1560)

11 FRAGMENT VRČA S LIKOM SVECA (Faenza, 1550—1560)

c) Zdjelica sa sv. Ivanom

Zdjelica je pravilna oblika i bez ikakve profilacije. Na dnu ima malu nožicu (sl. 10). Sačuvano je samo mjesto gdje se nalazila ručica, te joj se oblik ne može ustanoviti, kao ni to je li postojala odgovarajuća ručica na suprotnoj strani. Visoka je 4,8 cm, a široka 11,6 cm.²¹

Na dnu se nalazio crtež malog sv. Ivana Krstitelja. Sada mu je sačuvana samo glava, rub odjeće, donji dio desne noge, nešto lijeve i tlo. Dječak je u profilu, kratke kovrčave kose. Iznad glave tanki kolut aureole. Odjeven vjerojatno u kratku haljinu ili runo, jer su sačuvano rame i noge goli. U jednoj ruci je držao tanki dugi križ ovijen uskom vrpcom.

Crtež je rađen svijetlom plavom bojom, tek je nekoliko žutih mrlja na kosi, a križ, aureola i vlati trave slikani su oker-bojom. Zdjelica je glazirana izvrsnom bijelom glazurom.

d) Fragment vrča

Fragment je vrlo malen dio prednje strane vrča (sl. 11). Veličine je samo 7,5 × 6,5 cm. Vrč je bio bijel i samo na prednjoj strani ukrašavao ga je crtež svetačke figure. Možda je bio okružen tankim cvjetnim vijencem kao Amor na već opisanom vrču, ali vrlo vjero-

jatno da je bio bez njega. Prikazan je mladoliki svetac kovrčave kose u dugoj žutoj haljini s bijelim ovratnikom. Preko haljine prebacio je plašt plave boje. U desnoj ruci drži palminu granu — simbol mučeništva — a ispod pazuha lijeve veliku i debelu knjigu. Glava mu je okružena aureolom. Nisam identificirala kojeg mučenika predstavlja.

Crtež je u crnoj boji, haljina žuta s oker-sjenama, plašt i knjiga u dva plava tona.²²

e) Fragment dna zdjelice

Sačuvan samo u veličini nožice na reversu (sl. 12). Pripadao je bijeloj, jednostavnoj zdjelici, koja je samo na dnu imala nacrtanu ljudsku figuru. Iako ovaj torzo, koji je sačuvan, djeluje više kao da pripada ženskom tijelu, mora da je prikazivao Krista na grobu sa znacima mučeništva. Na to upućuje perizom, noge koje se vide samo do koljena, te ih možda skriva prednja grobna ploča, a dva vertikalna poteza koji prelaze preko ruku mogli bi predstavljati koplje i trstiku sa spužvom. Najviše upućuje na Krista mala narančasta crtica na desnoj strani prsa koja bi jedino mogla biti rana dobivena kopljem.

Crtež je rađen svijetloljubičastom bojom, inkarnat je sjenčan svijetloplavom, dok je perizom žut sa smeđim naborima.²³

²¹ Mjesto nalaza nepoznato, sakupio Arheološki muzej u Zadru između 1954. i 1959. godine. Sačuvano tri četvrtine.

²² Nađen 1961. godine prilikom popravljivanja sjevernih gradskih zidina.

²³ Nađen u ljeto 1963. godine prilikom kopanja temelja za novogradnju na uglu ul. Borisa Kidriča i ul. Zore Dalmatinske.

12 FRAGMENT ZDJELICE S LIKOM KRISTA U GROBU
(Faenza, 1550—1560)

13 FRAGMENT ZDJELICE ILI TANJURA (XVI st.)

f) Fragment zdjele ili tanjura

Fragment je toliko malen (5 × 2,5 cm) da se ne može odrediti je li pripadao tanjuru ili zdjeli (sl. 13). Sačuvan je samo detalj ljudskog lika. Vide se snažna, mišičava leđa i glava mladog čovjeka koji se okrenuo unatrag potežući neki predmet. Teško je odrediti što je crtež prikazivao, ali poznavajući teme koje se mogu javiti na ovoj vrsti keramike, pretpostavljam da je postojao još jedan zrcalno postavljeni lik koji je zajedno s ovim sačuvanim držao štit grba ili neki drugi predmet heraldičkog značenja.

Crtež je rađen svijetloplavom bojom, na kosi žuta mrlja, a tkanina koju poteže je oker-boje.²⁴

Ovih nekoliko opisanih predmeta pripadaju tzv. stilu »compendiario« koji se javlja poslije 1550. godine. Nakon šarenih posuda s velikim figuralnim scenama, ovaj je stil došao kao osvježanje i vrlo se brzo proširio iz Faenze po cijeloj Italiji. Njegove osobine su: izvanredno dobra bijela glazura, koja je mnogo deblja nego što se

do tada radilo i oskudni crtež ograničen samo na prednju stranu, ako je vrč, ili sredinu dna ako je tanjur ili zdjela. Crtež je rađen brzo i neposredno crnom ili plavom bojom i tek malo ožvljen žutom i narančastom, a koji put i zelenom bojom. Motiva ima malo, najčešći je Amor s lukom i strelicom, zatim razni svetački likovi ili pak grb obrubljen vijencem lišća.

Ovaj stil produžio je svoje trajanje sve do kraja XVII stoljeća.

Naši predmeti su vjerojatno faentinski rad između 1550. i 1560. godine.²⁵ Iznimku čini samo posljednji opisani fragment. Za razliku od svih ostalih predmeta stila »compendiario« njegov crtež nije rađen površno i brzo, nego je vrlo pomno sjenčan, a ljudski lik nije zamišljen kao nabačena skica, nego kao dotjeran crtež. Taj nagli pokret i napeti mišići podsjećaju na djela zrele renesanse. Po boji i kvaliteti glazure on je suvremen ovome stilu i vrlo vjerojatno da njegovo izdvajanje od ostalih leži u natprosječnoj vještini majstora koji ga je oslikao.

Fragment zdjelice

Sačuvano samo dno u veličini nožice na reversu dimenzija 6 × 7 cm (sl. 14). Prikazana je stigmatizacija sv. Frane koja je zahvaćala veću površinu nego što se sačuvala. Na preostalom fragmentu sv. Frane kleči uzdi-gavši ruke pa mu se vide rane na dlanovima. Glavu okruženu aureolom diže prema gore gdje se nalazio razapeti Krist (nije sačuvan na fragmentu). Do nogu mu je nekakav kvadratni predmet, a iza njega stablo.²⁶

Prikaz je rađen djelomično u reljefu; izbočeni su tijelo i ruke svečeve, dok su glava i noge na ravnoj površini. Također je malo izbočen i kvadratni predmet. Crtež je rađen dosta nespretno plavom bojom. Osobito se svojom nezgrapnošću ističu ruke i stopala. Haljina svečeva je žuta, a pozadina prikaza svijetloplava. Uz

ove obične boje na crtežu nalazimo i dvije s metalnim sjajem. To je zlatna koja se nalazi na mjestu gdje počinje križ i prozirna crvena kojom je označena aureola i kvadratni predmet kod nogu. Također i na gornjem dijelu haljine ima tragova zlatne boje.

Predmeti s takvim bojama imaju naziv »lustru«. Prvi je tehniku »lustra« primijenio majstor Giorgio, iz Gubbija,²⁷ koji je djelovao od 1498. do 1553. godine. U svojoj radionici angažirao je mnoge pomoćnike za oslikavanje predmeta, dok je on samo dodavao crveni i zlatni lustro. Stoga su predmeti te radionice vrlo različiti. Ipak zajednička osobina im je živ kolorit i reljefnost površine da bi se izazvalo jače prelijevanje boja. Tehnika »lustra« primjenjivala se i u Deruti, ali njezine karakteristike su upotreba samo plave i zlatne boje.

²⁴ Nađen 1961. godine prilikom popravljivanja sjevernih gradskih zidina.

²⁵ Liverani, o. c., str. 42, tabla 76.

²⁶ Nađen 1964. godine pri iskapanju Foruma.

²⁷ Liverani, o. c., str. 34.

²⁸ Liverani, o. c., str. 35.

14 FRAGMENT ZDJELICE SA STIGMATIZACIJOM SV. FRANJE
(Gubbio, sred. XVI st.)

Za ovu vrst keramike počeo se upotrebljavati izraz »majolika« jer je podsjećala na španjolsku keramiku čije su karakteristike plavozlatni ornament. Međutim do kraja XVI stoljeća taj se izraz toliko raširio da je dobio opće značenje pa se upotrebljavao i za keramiku

bez lustra koji se uostalom do kraja stoljeća i prestao upotrebljavati.

Ipak malo je vjerojatno da je naš fragment, koji ima tako pojednostavljen crtež, izašao iz radionice tako renomiranog majstora.

ALCUNI OGGETTI DI MAIOLICA A RAPPRESENTAZIONI FIGURATIVE TROVATI A ZARA

L'autrice ha scelto fra gli innumerevoli esemplari di maiolica dipinta, provenienti dagli scavi archeologici postbellici di Zara (Zadar), quattordici oggetti con rappresentazioni figurative.

Il più antico è un frammento d'un piccolo vaso di forma insolita con figura d'uccello che appartiene alla cosiddetta ceramica arcaica (XIII — XIV sec.). Due scodelle a rappresentazioni allegoriche, senza dubbio prodotti faentini, sono interessantis-

sime. Sono molto simili alle piastrelle del pavimento della cappella di S. Sebastiano nella Cattedrale di Bologna risalente al 1487 e opera di maestri faentini. Seguono: due boccali faentini (XV e XVI sec.) un bacino urbinato ornato da grottesche (seconda metà del XVI sec.), un quadretto della Madonna, pure urbinato, vari frammenti in stile »compendiario« e infine un frammento del fondo di una scodella raffigurante »S. Francesco riceve le stimmate«. Tale composizione è interessante dal lato tecnologico, perché è stata ornata di »lustri« dorati e rossi e ci ricorda la procedura tecnologica usata a Gubbio.